

УДК 347.965:061.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.47>

АДВОКАТУРА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВІДПОВІДНІСТЬ СТАНДАРТАМ ЄС

Кобзева Т.А.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0001-6176-0239
e-mail: t.kobzeva@yur.sumdu.edu.ua*

Зуєнко К.Є.,

*студентка першого курсу, групи Ю-42
навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: 0009-0001-4917-9131
e-mail: karinazuenko@gmail.com*

Кобзева Т.А., Зуєнко К.Є. Адвокатура в контексті євроінтеграції України: відповідність стандартам ЄС.

Обраний Україною курс на європейську інтеграцію є складним і багатовимірним процесом, що потребує трансформації різних секторів державного управління та національної правової системи. Одним із важливих елементів цієї трансформації є адаптація адвокатури України до стандартів Європейського Союзу. Інститут української адвокатури як гарант захисту прав і свобод людини має не лише відповідати європейським стандартам формально, а й реалізовувати свою діяльність відповідно до міжнародних правових принципів.

У статті розглянуто сучасний стан адвокатури в Україні, проаналізовано її нормативно-правове забезпечення, зокрема Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у порівнянні з міжнародними актами: Основними принципами щодо ролі адвокатів, Кодексом правил адвокатської діяльності Європейського співтовариства та Хартією ЄС про основні права. Особливу увагу приділено дослідженню змісту фундаментальних засад адвокатської діяльності, таких як верховенство права, законність, незалежність, конфіденційність та уникнення конфлікту інтересів.

У процесі дослідження проведено порівняльний аналіз моделей адвокатури України та Федеративної Республіки Німеччини як прикладу держави-члена ЄС, що дозволило виявити структурні й функціональні відмінності. Хоча формально українське законодавство містить основоположні принципи адвокатської діяльності – їх практична реалізація залишається проблематичною. Серед основних викликів, які ускладнюють відповідність української адвокатури європейським стандартам – випадки тиску на адвокатів з боку правоохоронних органів, порушення адвокатської таємниці, корупційні прояви, обмеження професійних гарантій та недоліки системи безоплатної правничої допомоги.

На підставі проведеного дослідження автори пропонують шляхи щодо гармонізації національної адвокатури із правовим простором ЄС: зміцнення адвокатського самоврядування, підвищення якості правничої освіти, розвиток міжнародного співробітництва, удосконалення механізмів забезпечення незалежності та захисту прав адвокатів.

Ключові слова: адвокатура, Європейський Союз, європейські стандарти, професійна незалежність, принципи, захист прав, свобод та інтересів людини, правова допомога.

Kobzeva T.A., Zuienko K.Ye. The legal profession in the context of Ukraine's European integration: compliance with EU standards.

The course chosen by Ukraine towards European integration is a complex and multidimensional process that requires the transformation of various sectors of public administration and the national legal system. One of the important elements of this transformation is the adaptation of Ukraine's advocacy profession to the standards of the European Union. The institution of Ukrainian advocacy, as a guarantor of the protection of human rights and freedoms, must not only formally comply with European standards but also carry out its activities in accordance with international legal principles.

This article examines the current state of advocacy in Ukraine and analyzes its legal framework, particularly the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy Activity," in comparison with international

acts such as the Basic Principles on the Role of Lawyers, the Code of Conduct of the European Community's advocacy, and the EU Charter of Fundamental Rights. Special attention is given to the study of the fundamental principles of advocacy activity, such as the rule of law, legality, independence, confidentiality, and avoidance of conflicts of interest.

In the course of the study, a comparative analysis of the advocacy models of Ukraine and the Federal Republic of Germany, as an example of an EU member state, was conducted, which allowed identifying structural and functional differences. Although Ukrainian legislation formally contains the fundamental principles of advocacy, their practical implementation remains problematic. Among the main challenges complicating the compliance of Ukrainian advocacy with European standards are cases of pressure on lawyers by law enforcement agencies, breaches of attorney-client privilege, manifestations of corruption, restrictions on professional guarantees, and shortcomings of the system of free legal aid.

Based on the conducted research, the authors propose ways to harmonize the national advocacy system with the legal space of the EU: strengthening lawyer self-governance, improving the quality of legal education, developing international cooperation, and enhancing mechanisms to ensure the independence and protection of lawyers' rights.

Key words: legal profession, European Union, European standards, professional independence, principles, protection of human rights, freedoms and interests, legal assistance.

Постановка проблеми. Європейський Союз встановлює жорсткі, але справедливі стандарти адвокатської діяльності. У контексті зближення з Європейським Союзом, адвокатура України має бути не просто формально узгодженою із його правом, а й пройти через глибоку трансформацію національних інституцій відповідно до демократичних цінностей, принципів верховенства права та захисту прав людини.

На законодавчому рівні Україна вже здійснила ряд заходів у напрямку гармонізації – прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», започатковано реформу безоплатної правової допомоги, розвивається система адвокатського самоврядування. Однак, на практиці виявляється проблема у дотриманні керівних принципів адвокатури – незалежності, конфіденційності, професійної етики. Тому постає необхідність комплексного аналізу відповідності української адвокатури стандартам ЄС, виявлення розбіжностей та визначення шляхів подальшої гармонізації.

Метою статті є комплексний аналіз відповідності адвокатури України європейським стандартам у сфері організації адвокатської діяльності та правового статусу адвоката.

Стан дослідження проблеми. Дослідженням впливу європейських стандартів адвокатури на національне законодавство займалися Бандурка С.С., Святоцька В.О., Сопільник Л.І. та Сопільник Р.Л., Чорноморець Ю.А., Щепанюк Ю. та інші.

Виклад основного матеріалу. Інститут адвокатури існує вже понад 150 років в Україні, а в Європі та світі – значно довше, з моменту її становлення в різних формах з часів античності. Ще у Стародавньому Римі існували певні правила, котрі не могли бути порушені тим, хто займається захистом і наданням юридичної допомоги. Так, порядок поведінки адвоката, який був встановлений багато століть тому, і досі залишається актуальним у багатьох аспектах. Наприклад, неприпустимість порушення інтересів особи, якій адвокат надає правові консультації, обов'язок зберігати таємницю, бути неупередженим та чесним – ці принципи зберігають свою значущість і сьогодні. Крім того, існують особливі вимоги до особи, яка хоче займатися або займається наданням правових послуг. Це підкреслює, що адвокатура є невід'ємною частиною правової системи будь-якої демократичної держави, оскільки відіграє ключову роль у захисті прав, свобод та законних інтересів людини. Однак для ефективного функціонування правової держави інститут адвокатури має не просто існувати, а й постійно розвиватися. Його вдосконалення забезпечує якісніший баланс між владою та громадянами, сприяє справедливості та правопорядку.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в Україні правові основи адвокатської діяльності регулюють Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інші законодавчі акти України [1]. Стаття 59 Конституції України гарантує право кожного на професійну правничу допомогу, а відповідно до статті 131-2, для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура, незалежність якої гарантується. Оскільки Україна визначила курс на євроінтеграцію, значним джерелом стандартів організації та професійної діяльності адвокатури стають міжнародно-правові угоди, рекомендаційні акти європейських і міжнародних адвокатських асоціацій і інституцій Ради Європи, а також рішення Європейського суду з прав людини [2, с. 3].

Процеси всесвітньої глобалізації, а також європейської інтеграції України вимагають запровадження міжнародних та європейських правових стандартів у національну правову систему. Вони є одним із чинників удосконалення правової системи України.

Стандарти адвокатської діяльності – це сукупність загальновизнаних принципів, норм і вимог, що регулюють організацію адвокатури та визначають етичні й професійні правила поведінки адвокатів.

Європейські стандарти адвокатури – це сформульовані в нормативно-правових актах вимоги, принципи й правила, що регулюють діяльність та професійну етику адвокатів у країнах Європейського союзу (ЄС) та інших країнах Європи. Ці стандарти, зі свого боку, є еталонами, загальновизнаними зразками, які спрямовані на становлення і зміцнення правової системи.

Під міжнародними стандартами адвокатури слід розуміти загальновизнані світовою спільнотою оптимальні зразки організації та здійснення адвокатської діяльності, що відображають найвищі досягнення у цій сфері, які сформувалися під впливом певних історичних подій та закріплені у низці міжнародних актів. Натомість національні стандарти адвокатської діяльності можна визначити як прийняті уповноваженими державними органами або органами адвокатського самоврядування норми та правила, що регулюють організацію та виконання адвокатської діяльності в конкретній країні, що ґрунтуються на внутрішньодержавних особливостях, традиціях і звичаях упорядкування та ведення цього правничого фаху [2, с. 31].

Впроваджуючи міжнародні правові стандарти адвокатури в національне законодавство України, адвокатура України орієнтується на діяльність адвокатів держав-членів Європейського Союзу, де захист прав і свобод людини та надання правової підтримки є пріоритетами державної політики.

Насамперед адвокати ЄС повинні дотримуватися високих професійних стандартів у виконанні своїх обов'язків. Одним із документів, що визначає адвокатуру на предмет відповідності міжнародним нормам є Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII конгресі ООН у 1990 році. У розділі «Обов'язки і повноваження» у пункті 12 закріплено, що адвокати повинні постійно дбати про честь і гідність своєї професії як важливі учасники здійснення правосуддя. Пункт 14 наголошує на обов'язковому дотриманні прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом під час надання адвокатами правової допомоги своїм клієнтам [3].

Невід'ємною частиною адвокатської діяльності є Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства (СЄВ), прийнятий у 1988 році, який визначає роль адвоката в суспільстві та етичні стандарти професії. У вступі наголошується на тому, що «у будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому, так само як і в інтересах тих, чиї права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій» [4].

Відповідно до Кодексу правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів ЄС, інституція адвокатури в державах-членах ЄС заснована на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Особливо важливим є питання незалежності у роботі адвокатів. Під час виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, він не повинен зазнавати будь-якого впливу, тиску і втручання з боку державних органів та інших суб'єктів. Завдяки принципу незалежності відбувається справедливий та об'єктивний захист прав клієнтів.

Третій важливий аспект європейських стандартів адвокатури – гарантування доступу до правосуддя. Хартією Європейського Союзу про основні права (2000 р.) у статті 47 кожній людині, чиї права та свободи, гарантовані законодавством Європейського Союзу, порушені, надано право користуватися послугами юрисконсульта, захисника або представника [5]. Хартія основних прав Європейського Союзу є важливим орієнтиром для адвоката, оскільки вона закріплює фундаментальні права та свободи, які адвокат захищає у своїй професійній діяльності, у тому числі право на справедливий процес, право на допомогу та ефективний захист [6, с. 43].

В умовах європейської інтеграції України адвокатам необхідно розуміти та застосовувати правові механізми Європейського Союзу, серед яких особливе значення мають Директиви ЄС, які потім імплементуються у внутрішньому законодавстві державами-членами, а також правилами Європейського Союзу, які постійно набувають чинності в усіх державах-членах [7, с. 5]. Наприклад, Директива 2005/36/ЄС регулює визнання професійних кваліфікацій в ЄС, що дає можливість українським адвокатам після відповідної адаптації працювати в країнах Європейського Союзу. Це відкриває нові кар'єрні можливості та сприяє професійній мобільності [8]. Більш детально питання надання права на здійснення юридичної допомоги в інших державах ЄС іноземними адвокатами розглядає Директива 98/5/ЄС, стаття 5 якої передбачає, що юрист, який здійснює професійну діяльність із урахуванням правової системи країни походження, здійснює таку ж саму професійну діяльність, що й адвокат, який практикує на основі професійного звання присвоєного в приймаючій країні, і може проводити юридичні консультації щодо законодавства своєї країни походження, права ЄС, міжнародного права та права держави-члена перебування [9].

Однією з найрозвиненіших країн ЄС з усталеною правовою системою є Федеративна Республіка Німеччина. Вона також є одним із перспективних партнерів України в період європейської інтеграції. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати особливості здійснення адвокатської діяльності в ФРН та Україні.

Діяльність німецької адвокатури регламентується Федеральним законом про адвокатів від 1 серпня 1959 року (Bundesrechtsanwaltsordnung, BRAO) та Законом про винагороду адвокатів, ухваленим 5 травня 2004 року (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz, RVG). Німецьке законодавство встановлює суворі вимоги до осіб, які бажають набутти статусу адвоката, починаючи зі здобуття вищої юридичної освіти. Освітній процес у сфері права регулюється переважно на рівні федеральних земель за загальної координації Федерального міністерства освіти та наукових досліджень (Bundesministerium für Bildung und Forschung). Доцільним є аналіз системи вищої юридичної освіти на прикладі найбільш населеної федеральної землі – Північного Рейну-Вестфалії.

Міністерством культури і науки федеративної землі Північний Рейн-Вестфалія (Ministerium für Kultur und Wissenschaft des Landes Nordrhein-Westfalen) визначено, що вступ до вищих закладів освіти можливий після отримання атестата про загальну вищу освіту (Abitur), середній бал якого має відповідати вимогам Numerus Clausus, що є системою обмеження кількості студентів, які можуть бути прийняті на певні спеціальності, коли попит перевищує наявні місця [10].

Середня тривалість навчання в університеті становить приблизно 8 років і складається з двох етапів. Перший етап триває 5 років і передбачає навчання за неподільною програмою (німецька юридична освіта не поділяється на ступені бакалавра та магістра). Основний акцент у навчальному процесі робиться на ґрунтовне опанування правової теорії, системний аналіз норм права та розвиток абстрактного юридичного мислення. Завершується цей етап складанням першого державного іспиту (Erstes Staatsexamen), після якого починається другий етап: випускник проходить обов'язкову дворічну юридичну практику (Referendariat), яка включає стажування в судах, прокуратурі, адміністративних органах та адвокатських офісах. Після завершення стажування особа складає другий державний іспит (Zweites Staatsexamen), успішне складання якого надає особі звання «повністю кваліфікованого юриста» (Volljurist), що відкриває можливість реалізації у якості судді, прокурора, адвоката або нотаріуса.

Слід зазначити, що у Німеччині відсутнє розмежування освітніх чи кваліфікаційних маршрутів залежно від обраної юридичної спеціалізації, як це має місце в Україні. Усі здобувачі проходять уніфіковану освітню траєкторію, що забезпечує універсальну правничу підготовку. Згідно з §4 Федерального закону про адвокатів, доступ до професії адвоката має особа, яка здобула кваліфікацію для роботи суддею відповідно до Закону Німеччини про суддів (Deutsches Richtergesetz) [11], §5 якого наголошує, що кваліфікацію для обіймання посади судді здобуває особа, яка завершила юридичну освіту в університеті, склавши перший іспит, та пройшла подальшу підготовчу службу, склавши другий державний іспит [12]. Таким чином, ключовою є не професійна спеціалізація, а завершення повного циклу правничої освіти з обов'язковими державними іспитами, що засвідчують високий рівень універсальної юридичної підготовки.

Для отримання ліцензії на здійснення адвокатської діяльності в Німеччині необхідно подати заяву до відповідної адвокатської палати (Rechtsanwaltskammer), надати підтвердження юридичної кваліфікації, скласти присягу та надати докази страхування професійної відповідальності. Ці вимоги визначені в §§ 4, 12 та 51 Федерального закону про адвокатів.

Переходячи до української системи освіти, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про стандарт вищої освіти» зі спеціальності 081 «Право», а також зі спеціальності 293 «Міжнародне право» для першого (бакалаврського) рівня, вступ на юридичні факультети закладів вищої освіти здійснюється за результатами національного мультипредметного тесту (НМТ) з дотриманням вимог щодо мінімального конкурсного балу [13]. Станом на 2025 рік умовами прийому передбачено мінімальний конкурсний бал для вступу на спеціальність «Право» – не нижче 150 із 200 можливих.

Середня тривалість навчання за юридичним напрямом в Україні становить приблизно 6 років та на відміну від уніфікованої німецької моделі юридичної освіти, поділяється на освітні ступені бакалавра (4 роки) та магістра (2 роки). Право на доступ до юридичних професій, зокрема до адвокатської діяльності, здобувається лише після завершення магістратури.

Звертаючись до статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит та пройшла стажування [1].

Аналіз порівняльної моделі підготовки правників у Німеччині та Україні засвідчує, що українська система потребує концептуального оновлення в контексті євроінтеграційних процесів. Однією з ключових прогалин є відсутність єдиного уніфікованого підходу до юридичної освіти, що спричи-

няє надмірну фрагментацію підготовки та відрив академічного навчання від практики. Натомість у Німеччині комплексна, поетапна та водночас уніфікована підготовка дозволяє випускати фахівців широкого профілю, здатних працювати як у судовій системі, так і в адвокатурі чи прокуратурі.

Аналізуючи особливості німецької адвокатури, важливо звернути увагу на принципи, на яких вона побудована. У статті вже зазначалося, що міжнародними принципами інституту адвокатури є незалежність, конфіденційність та недопустимість представництва протилежних інтересів.

Адвокат не має права брати на себе будь-які зобов'язання, які загрожують його професійній незалежності [11, п. 1 §43a]. Варто звернути увагу на німецьке законодавство, згідно з яким, юрист у Німеччині, який працює в компанії чи фірмі за трудовим договором, не може мати статус адвоката. Це пов'язано з тим, що він перебуває в залежності від роботодавця, зобов'язаний виконувати його вказівки, а отже, не є незалежним.

Все, що стало відомо адвокату під час виконання професійної діяльності, він не має права розголошувати іншим особам, а отже, повинен зберігати адвокатську таємницю. Це не стосується фактів, які є очевидними або які через свою значущість не вимагають конфіденційності [11, п. 2 §43a]. Дотримання цього принципу є вкрай важливим, оскільки його порушення може призвести до втрати ліцензії на здійснення адвокатської діяльності або навіть до кримінального переслідування. Завдяки конфіденційності, клієнт може відкрито розповісти адвокату всі деталі справи, не побоюючись розголошення, тому юрист отримує повну картину справи й може побудувати найкращу стратегію захисту. На нашу думку, якщо адвокат був би змушений передавати інформацію правоохоронним органам чи суду, він перетворився б на інструмент держави, а не захисника інтересів клієнта.

Згідно з п. 4 §43a Федерального закону про адвокатів, адвокат не може діяти, якщо він уже консультував або представляв іншого клієнта в тій же юридичній справі в конфліктних інтересах. Представляючи інтереси позивача, адвокат не може одночасно представляти інтереси і відповідача.

Принцип доброчесності зокрема виявляється у порядному ставленні адвоката до коштів клієнта. Німецький адвокат зобов'язаний проявляти необхідну обережність при поводженні з довіреним йому майном. Кошти третіх осіб мають бути негайно перенаправлені особі, уповноваженій на їх отримання, або перераховані на депозитний рахунок [11, п. 7 §43a]. Звернувши увагу на цю норму, можна визначити, що у Німеччині практикується, коли переказ компенсації клієнта здійснюється на рахунок його адвоката. Це свідчить про високий рівень довіри до адвокатури.

Дослідивши чотири найважливіших фундаментальних принципи німецької адвокатури, можна констатувати, що здійснення діяльності української адвокатури базується на тих самих принципах, які зазначені у частині 1 статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Це свідчить про послідовне наближення України до європейських правових стандартів та про прагнення гармонізувати функціонування як державних, так і незалежних інституцій у контексті євроінтеграції.

У сфері дисциплінарної відповідальності в обох країнах передбачено механізми реагування на порушення професійної етики. В Україні дисциплінарні провадження здійснюють кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури (ст. 50 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), які можуть застосовувати заходи впливу – від попередження до позбавлення права на здійснення адвокатської діяльності. У Німеччині аналогічні функції виконують адвокатський суд (Anwaltsgericht) та вищий адвокатський суд (Anwaltsgerichtshof). Їхня діяльність визначена Федеральним законом про адвокатів. Адвокатський суд – це дисциплінарний орган, створений для кожної регіональної адвокатської палати, завданням якого є розгляд порушень адвокатами професійних обов'язків. Що стосується вищого адвокатського суду, то він створюється при вищому земельному суді (Oberlandesgericht) і являє собою апеляційну інстанцію для рішень адвокатських судів. Він також розглядає певні адміністративні справи, пов'язані з адвокатською діяльністю. Однак важливо усвідомлювати, що провадження в адвокатських судах жодним чином не замінюють провадження у звичайному суді (кримінальному та цивільному). Такі процедури можуть проходити паралельно. Таким чином, можливо, що адвокату доведеться зіткнутися з кількома провадженнями в різних судах, наприклад, через кримінальне правопорушення в кримінальному суді, через цивільно-правові позови в цивільному суді та через професійно-правові питання в адвокатському суді [14].

Сучасна Україна розглядається як правова держава, яка визнає загальноприйняті права людини та гарантує їх ефективну реалізацію. Одним із таких прав є право на професійну правничу допомогу, яка у деяких випадках надається безоплатно. Безсумнівно, впровадження системи безоплатної правової допомоги в українському правовому полі можна вважати важливим кроком у напрямку забезпечення доступу до правосуддя, але навіть за умови позитивної динаміки, не всі елементи функціонування системи відповідають очікуваному рівню ефективності та працюють досконало.

Функціонування інституту безоплатної правничої допомоги регулюється Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 р. Згідно зі статтею 29 цього Закону, фінансування безоплатної правничої допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України. Законодавець дає таке визначення вторинній правовій допомозі - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, яка включає в себе: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру [15].

Положення щодо оплати праці адвокатів, які надають БПД, визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465. Розмір оплати за 1 годину роботи адвоката становить 5 відсотків розміру прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на момент подання адвокатом акта, – починаючи з 1 січня 2018 року. Виходячи з прожиткового мінімуму станом на 1 січня 2025 рік, плата за 1 годину становить приблизно 151 грн без застосування методики розрахунку винагороди за окрему правову дію.

Виходячи з цього, першочерговою проблемою є недостатнє фінансування адвокатів при здійсненні вторинної правничої допомоги, що тягне за собою низку негативних наслідків, наприклад, до зниження мотивації фахівців брати участь в такій формі діяльності, що, у свою чергу, може зумовлювати кадровий дефіцит у системі БПД.

Якість надання правових послуг є важливим критерієм у системі безоплатної вторинної допомоги. Відповідно до річного звіту Координаційного центру у системі надання БПД, у 2024 році прийнято понад 58,3 тис. наказів про надання БВПД. Станом на кінець 2024 року, кількість адвокатів, що можуть надавати БВПД, становить 9047 осіб [16]. Таким чином, на одного адвоката в середньому припадає 6 клієнтів. Цифра не є досить великою, але в умовах, коли є обмеження за часом і ресурсами, і справи можуть відрізнятися рівнем складності, то навіть 6 клієнтів можуть бути критичним навантаженням, особливо з урахуванням низької оплати й бюрократичного тиску.

Іванов А. висвітлює досить важливе питання стосовно незалежності адвокатської діяльності. За його словами, стаття 5 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», де наголошується, що державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтується в тому числі на принципі забезпечення якості безоплатної правової допомоги, є суперечливою щодо принципу незалежності, адже яким саме чином держава може забезпечити якість безоплатної правової допомоги? Механізми контролю якості, які впроваджуються державою, передбачають оцінювання результативності роботи адвокатів центрами безоплатної правової допомоги. В такому разі виникає ризик певних зловживань: держава під виглядом перевірки якості надання правової допомоги може втручатись в адвокатську діяльність, порушуючи принципи незалежності та конфіденційності. Дослідник вважає, що контроль за якістю надання безоплатної БПД повинен бути або судовим, або певні питання повинні вирішуватись в адвокатському середовищі [17].

Звертаючись до функціонування інституту безоплатної правової допомоги в Німеччині, який регулюється §114–127 Цивільного процесуального кодексу Німеччини (Zivilprozessordnung, ZPO), безоплатна правова допомога (Prozesskostenhilfe – PKH, у кримінальному процесі – Pflichtverteidigung) передбачає надання юридичної підтримки особам, які з огляду на своє майнове становище не можуть самостійно оплатити витрати на ведення справи, яка пропонує достатні шанси на успіх і не виглядає легковажною.

Видатки на надання такої допомоги покриваються коштом бюджету відповідної федеральної землі. Якщо особа отримує PKH без зобов'язання повернення, то послуги адвоката оплачуються державою повністю. В інших випадках може бути встановлено розстрочку або часткову компенсацію витрат відповідно до доходів заявника.

Згідно з §121 Цивільного процесуального кодексу Німеччини, якщо потрібне представництво адвоката, стороні призначається адвокат за її вибором, який бажає її представляти, а якщо сторона не може знайти захисника, який бажає представляти її інтереси, головуючий суддя на прохання сторони призначає адвоката.

Гонорари таких адвокатів визначені законом про оплату юридичних послуг (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz) за зниженими ставками. У кримінальних справах, де йдеться про обов'язковий захист (Pflichtverteidigung), суд призначає захисника, а оплата також відбувається за рахунок бюджету, із подальшим поверненням витрат у разі засудження.

Таким чином, наявність механізмів компенсації витрат у разі зміни матеріального стану особи, а також чітке нормативне регулювання процедур подання, розгляду заяв і оплати праці адвокатів свідчать про достатню розвиненість та інституційну сталість системи безоплатної правової допомоги у Німеччині.

Висновок. Європейська інтеграція України зумовлює необхідність глибокої трансформації інституту адвокатури відповідно до стандартів Європейського Союзу. Хоча ключові принципи правової системи ЄС – верховенство права, незалежність адвокатури, конфіденційність, етичність та запобігання конфлікту інтересів – уже частково імплементовані в українське законодавство, практика їх реалізації потребує суттєвого вдосконалення.

Досвід Федеративної Республіки Німеччина, де функціонує високоефективна система адвокатського самоврядування та чіткі вимоги до юридичної освіти й професійної підготовки адвокатів, може стати орієнтиром для реформування відповідних українських інституцій.

У цьому контексті пропонується:

1. Удосконалити механізми адвокатського самоврядування, забезпечивши реальні гарантії незалежності адвокатської діяльності, зокрема від неправомірного втручання з боку державних органів.

2. Підвищити вимоги до юридичної освіти та професійної підготовки адвокатів шляхом інтеграції європейських підходів, зокрема німецької моделі фахової підготовки та етичної відповідальності.

3. Розширити міжнародну співпрацю через академічні, професійні та обмінні програми між українськими та європейськими юридичними інституціями.

4. Запровадити регулярний моніторинг відповідності адвокатської діяльності європейським стандартам із залученням незалежних експертів.

Таким чином, лише системна, комплексна імплементація європейських принципів — не лише на нормативному, а й на практичному рівні — дозволить сформувати в Україні адвокатуру, яка буде незалежною, професійною, відкритою до суспільства та гідною довіри в умовах європейського правового простору.

Європейські стандарти у сфері адвокатури мають суттєвий вплив на трансформацію українського законодавства. Основні принципи верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів вже імплементовані в українське правове поле, зокрема через Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; також окремі положення щодо української адвокатури визначені в Конституції України. Але попри формальну відповідність європейським стандартам, на практиці існує ряд проблем, що потребують вирішення. Для гармонізації національного законодавства з європейськими нормами необхідно не лише адаптувати нормативну базу, але й забезпечити дієвий механізм її реалізації на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
2. Святоцька В.О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ : Ін Юре, 2019. 480 с.
3. Основні положення про роль адвокатів. Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text.
4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text.
5. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu>.
6. Щепанюк Ю. Вплив європейських стандартів адвокатури на національне законодавство у сфері адвокатської діяльності. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2 (38)/2024. С. 41–45.
7. Бандурка С.С. Адвокатура в країнах Європейського Союзу та можливості використання її досвіду в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис: Проблеми становлення правової демократичної держави*. Вип. №1, 2024. С. 3–10.
8. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications (Text with EEA relevance) URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2005/36/oj/eng>.
9. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:31998L0005>.
10. Studieninteressierte. Ministerium für Kultur und Wissenschaft des Landes Nordrhein-Westfalen. URL: <https://www.mkw.nrw/service/studieninteressierte>.
11. Bundesrechtsanwaltsordnung. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/brao>.

12. Deutsches Richtergesetz. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drigrig>.
13. Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти" від 20.07.2022 № 644. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf>.
14. Jan Frederik Strasmann, LL. M. Anwaltsgerichtshof: Beschwerde- und Berufungsinstanz. Anwalt.org. 29 січня 2025. URL: <https://www.anwalt.org/anwaltsgerichtshof>.
15. Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
16. Річний звіт Координаційного центру у системі надання безоплатної правничої допомоги. 2024. URL: <https://legaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/zvit-systemy-nadannya-bpd-za-2024-rik.pdf>.
17. Іванов А.П. Пропозиції щодо вдосконалення системи БПД. Національна Асоціація Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/884-propozicii-shodo-vdoskonalennya-sistemi-bpd.html>.
18. Zivilprozessordnung. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo>.